

Bailes no soda ir vienīgais, kas mūs attur

Saruna ar režisoru Mārtiņu Eihi izrādes "Bonija un Klaidis" mēģinājumu starplaikā. Intervēja interneta žurnāla "Satori" galvenais redaktors Ilmārs Šlāpins.

Kas tevi vairāk interesē – noziedznieki vai godīgi cilvēki? Sliktie vai labie?

Nē, mani vairāk interesē tas, kādā veidā sliktie cilvēki kļūst par ikonām, par kaut ko īpašu. Bet tas, vai viņi ir slikti vai labi, ir atkarīgs no skatupunkta. Kas vienam labs, otram slikts. Bonija un Klaidis braukāja pa Ameriku un šāva nost cilvēkus, bet pēc tam viņi kļuva par ikonām. Viņi paši to apzinājās, speciāli fotografējās, tās bildes nonāca līdz preseī. Bonija patiesībā cigārus nepīpēja, bet šajās bildēs stāvēja ar cigāru rokā, lai izskatītos iespaidīgāk.

Stāsts par Boniju un Klaidu jau ir neskaitāmas reizes izmantots gan filmās, gan citur. Arī Olivera Stouna filma "Dzimuši slepkavas" būtībā ir interpretācija par šo pašu leģendu. Un tā atbilde uz jautājumu, kāpēc viņi ir tik populāri, man šķiet pavisam vienkārša – cilvēkus uzbudina tas, ko viņi paši nevar atļauties.

Ir jau vesela virkne lietu, ko mēs nevaram atļauties, taču tām nav tik postošu sekas. Tāpēc mēs izrādē preparēsim klavieres kā Džons Keidžs, izmantosim citātus no Marinas Abramovičas un Čārlza Bukovska – cilvēkiem, kas arī atļāvušies kaut ko vairāk. Bet tās ir citas robežas, kuras viņi pārkāpj.

Tavā izrādē izmantota Ādama Peka luga, kas ir vēl viens, savādāks pārstāsts šim notikumam.

Tas, ko viņš izdara – viņš paņem pēdējo nakti. Ir viena vieta, viena telpa, viņi ir divi. Tiek izstāstīta pēdējā viņu dzīves minūte, kas ir diezgan labi dokumentēta dažādos avotos. Ādams Peks tos ir rūpīgi izpētījis. Šajā ziņā viss ir precīzi – kā piebrauc policija, kā viņi stāv, kur priekšā ir mašīna, kā viņus nošauj. Taču stāsts ir par viņu personiskajām attiecībām – par diviem cilvēkiem, kas ir kopā, lai gan viņiem vajadzētu izšķirties. Bet viņi vairs nevar izšķirties. Nav tādas iespējas. Un tad viņi tur psiho.

Kopīgi izdarīts noziegums satuvina un padara saites kaut kādā ziņā nesaraujamas. Bet vai šī izrāde būs arī par mīlestību?

Kaut kādā ziņā jā. Vairāk par mīlestību, kuras vairs nav. Kura ir bijusi. Mēs tagad meklējam, lai pateiktu precīzāk, kas ar viņiem ir noticis. Tie dialogi, protams, ir tīrs autora izdomājums. Ir arī speciāli izdalīti monologi, kurus viņš dēvē par "pārbīdēm". Diez vai viņi runāja tik izvērstos teikumos. Mēs ar aktieriem šobrīd mēģinām saprast – Klaidis patiesībā nemaz lāgā nelasīja un nerakstīja, viņu vairāk avīzēs interesēja bildītes. Tur ir pamatīga nobīde – tajā, kādi viņi bija realitātē un kādus viņus pasniedz kultūrā. Lai gan vietām teksti ir tik patētiski, ka tos var tiešām teikt tikai tāds neizglītots cilvēks: "Kad nomirst cilvēks, kuru tu mīli, viņš ir neaizvietojams." Bet mēs mēģināsim to savilkt kopā arī citiem, pārsvarā – amerikāņu māksliniekiem, kas ir pārkāpuši robežas un šobrīd jau ir masu kultūras ikonas. Džons Keidžs šobrīd jau ir masu kultūra, Marina Abramoviča, Marks Rotko... Tajā brīdī, kad tavi darbi ir izstādīti MOMA muzejā, tu jau esi ikona. Lai gan kādreiz biji robežpārkāpējs. Un Bonija ar Klaidu arī. Viņu dēļ taču tika mainīta vesela virkne likumu. Pirms tam policija nedrīkstēja

sekot noziedzniekiem pāri štatu robežām, tāpēc Klaidis uzturējās tādā vietā, kur krustojas vairāku štatu robežas, un muka no viena uz otru. Viņa dēļ ASV grozīja likumu.

Kādā veidā vēl viņu izdarītais ir mainījis amerikāņu kultūru?

Nu, piemēram, automašīnu kults. Viņi ir daļa no tā. Viņi bija arī pirmais noziedznieku pāris – vīrietis ar sievieti, kas paveic noziegumus. Vēl viņi panāca to, ka šobrīd visas bankas ir apdrošinātas pret laupīšanām. Tāpēc Amerikā viņi uzreiz atdod naudu. Vairs neviens nav jāšauj nost – banku darbinieki neatbild par naudas drošību.

Bet vai noziedznieku romantizēšana nenostāda arī māksliniekus morālas izvēles priekšā? Padarot viņus par mākslas darba varoņiem, autors piedalās nozieguma attaisnošanā.

Tad jau visa mūsu vēsture sastāv no vieniem vienīgiem noziedzniekiem. Nopērc žurnālu "Ilustrētā Vēsture" – tur viss ir par to, kurš kuru ir uzvarējis. Ikviens varonis ir apkāvis citus, kuriem vienkārši nav paveicies. Šajā ludiņā autors Boniju un Klaidu drīzāk profanizē, atņemot romantisko oreolu.

To bieži piemin, runājot arī par masu mediju atbildību – ka stāstot par noziegumiem, tie tiek popularizēti un ir lielāka iespēja, ka vēl kādam ienāks prātā atkārtot līdzīgus noziegumus. Kādreiz to atgādināja arī terorisma sakarā – ka nevajag popularizēt teroristu izdarīto, rādot tos televīzijā un presē.

Teroristu mērķis jau ir panākt bailes, un atspoguļošana televīzijā un presē ir veids, kādā tu izplati bailes. Taču ir atšķirība, vai tā ir faktu konstatācija, vai analīze, kāpēc tas ir noticis. Un te ir jautājums par to, kas ir masu medijs? Kādas ir tā vērtības?

Nu, kā – pilnīgi skaidrs, ka, ieliekot avīzē fotogrāfiju ar Boniju un Klaidu, šī avīze panāks to, ka tiks vairāk nopirkta.

Tieši tā. Un, ja mēs paskatāmies, kas notiek šodien – ja atveram Delfus, tur jau vairs nav, ko lasīt! Bet Bonijas un Klaida laikā avīzes jau nepārdeva realitāti, tās pārdeva kaut kādu sapni. Realitātē viņi gulēja, kur pagadās, bija neēduši, piedzērušies, netīri, smirdēja. Viņiem nebija iespēju nomainīt apsējus. Bet avīzēs tīrāja fotogrāfijas, kurās viņi stāv, glīti nostājušies pie mašīnas. Un to viņi paši bija sapratuši – ka, lai tiktu avīzēs, ir vajadzīga smuka bildīte.

Bet teātris jau arī dara to pašu – tirgo sapni.

Māksla jau vispār ir tāds bīstams pasākums, kas grauj cilvēka iespēju paskatīties uz pasauli reāli. Un tas ir jautājums – vai mēs radīsim ilūziju, vai dosim iespēju paskatīties uz to savādāk.

Vai šis nakts laikā ar varoņiem notiek kaut kādas dramatiskas pārmaiņas?

Nē. Manuprāt, nē. Ja nu vienīgi atskārsme, ka viņi ir jau miruši. Bet skatītājam tā būs diezgan interesanta pieredze.

Kam būtu jānotiek ar skatītāju?

Es gribētu, lai viņš paskatās uz šiem romantizētajiem noziedzniekiem savādāk. Lai gan tas ir grūti.

Bet man šķiet interesanta vēl viena šī stāsta puse – Bonija un Klaidis ir situācijas ķīlnieki jau kādu brīdi pirms pēdējās nakts notikumiem. Viņiem jau kādu laiku nav citas izvēles, kā tikai turpināt bēgt un izdarīt noziegumus. Patiesībā tas ir stāsts par to, ka, gribēdami kļūt brīvi, viņi ir nonākuši ieslodzījumā.

Man, piemēram, nav skaidrs, kāpēc viņi nedevās prom uz Meksiku. Ja viņi negrib nomirt vai nonākt cietumā, vienīgā iespēja ir mukt uz Meksiku. Jo Meksika neizdod noziedzniekus Amerikai. Vismaz toreiz neizdeva. Klaidam ir diezgan dīvaina biogrāfija – viņš nonāk cietumā, kā saprotams, ne īsti vainīgs. Tur ar viņu notiek kaut kāda fiziska vardarbība, un iznāk no cietuma viņš jau kā pavisam cits cilvēks. Tad viņš atriebjas cietuma priekšniekam, ielaužas cietumā un atbrīvo savu brāli – tas viss ir vēsturiski tā arī noticis. Nē, es domāju, ka situācijā, kurā viņš apzinās, ko ir izdarījis, un apzinās sekas, tad viņš ir brīvs. Jo sekas ir tikai vienas – nāve.

Vai tu uzskati, ka noziedzniekam ir jāsaņem sods?

Jā. Sods jau ir vienīgais, kas šobrīd sabiedrību notur kaut kādos rāmjos. Mēs taču redzam, kas notiek dažādās konfliktu zonās, kurās cilvēki pazaudē bailes no soda. Bailes no soda ir vienīgais, kas mūs attur. Otrs ir izglītība, taču izglītot tādu apjomu cilvēku, kāds šobrīd dzīvo uz planētas, ir grūti.

Sodīt tādu apjomu cilvēku arī nav viegli. Vai pat kontrolēt.

Skaidrs, ka tas nav viegli. Bet mēs zinām piemērus – mazās Āzijas valstis, kurās ir diezgan brutāla kārtība. Ja tu ievēd narkotikas, tev ir nāvessods.

Bet Bonija un Klaidis taču zināja, ka viņiem pienākas sods par to, ko viņi dara. Un tas tomēr neatturēja no noziegumiem.

Jā, viņi to apzinās. Bet šeit parādās arī tas jautājums par nāvessodu. Ja tu esi sakrājis tik daudz nodarījumu, ka tev pienākas nāvessods, tev vairs nav nekādas starpības. Valstī, kurā nav nāvessoda, tev vienlīdz pastāv iespēja pēc gadiem divdesmit iznākt ārā.

Bet šajā gadījumā tas arī ir interesantākais – kas notiek ar cilvēku, kas apzinās, ka tūlīt mirs. Kas notiek nāves tuvumā?

Man šķiet, ka visa izrāde jau ir par to apzināšanos. Tikai viņi līdz pat izrādes beigām to nepasaka skaļi. To, ka viņi jau ir beigušies.